

صنایع ایران در جنبه مشکلات نظام بانکی

محمد حسین حکیمیان*

◀ چکیده: اگر به طور سیستمی و نظام مند به صنعت بنگریم، نظام صنعتی متشکل از روابط بین واحدهای تولیدی، ستاد صنعتی و واحدهای جنبی و پشتیبانی تولید است. ستاد صنعتی واحدهایی را در بر می گیرد که وظایف برنامه ریزی، سیاستگذاری و تدوین استراتژی توسعه صنعتی را بر عهده دارند. واحدهای جنبی و پشتیبانی تولید، واحدهایی هستند که خدمات و نهاده های مورد نیاز تولید صنعتی را از جمله نیروی انسانی، مواد اولیه، حمل و نقل بانکی، بیمه ای، انرژی و ارتباطات ارائه می کنند و تداوم کارآمد فعالیت های صنعتی تا حد زیادی در گرو ارائه مناسب کیفیت خدمات یاد شده است.

در میان واحدهای جنبی و پشتیبان تولید، موسسات تامین کننده خدمات مالی از جمله بانک ها قرار دارند. قدمت بانک به عنوان یک نهاد به زمانی بر می گردد که پالمستراخ سوئدی دریافت که از مجموع افرادی که وجوه خود را در بانک می سپارند، در صد کمی طی دوره زمانی معین برای دریافت آنها مراجعه می کنند. لذا این امکان به وجود می آید که موسسه مالی (بانک) به میزانی فراتر از آنچه در صندوق نگهداری می کند وجوه را در اختیار تقاضا کنندگان قرار دهد. فلسفه وجودی بانک ها به وجود هزینه های گوناگونی بر می گردد که در غیاب بانک، وام گیرندگان و وام دهندگان متحمل می شوند چنانچه بخواهند به تنهایی و بدون وجود یک واسطه مالی (بانک) نیاز یکدیگر را تامین کنند.

در مقاله حاضر بر اساس تحقیق انجام شده در سازمان مدیریت صنعتی، مسایل و مشکلات سیستم بانکی از دیدگاه مدیران صنعتی به تصویر کشیده شده و به منظور آسیب شناسی نظام بانکی و شناخت سیستم های بانکداری در برخی کشورها، بررسی تطبیقی صورت گرفته است. در پایان پس از ارائه نتایج، راهکارهایی برای بهبود نظام بانکی کشور در راستای تامین منافع توسعه صنعتی پیشنهاد شده است.

◀ واژگان کلیدی: بانکداری عمده، بانکداری خرده، بانکداری جامع، بانک های سرمایه گذاری قانون بانکی و پولی، قانون پولی و بانکی، بانک های تجاری، عقود اسلامی بانکداری.

مقدمه

در شرایط کنونی فعالیتهای بانکداری تنوع فراوانی پیدا کرده و امروز صنعت بانکداری با توجه به تحولات شگفت انگیز فناوری اطلاعات و روشهای جدید بانکداری، دچار تحولات گسترده ای شده است. بسیاری از بانکها در کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) در فعالیتهای بانکداری بین المللی اشتغال دارند. بانک های مدرن یا فعالیتهای محدودی تخصص بالا دارند یا خدمات مالی گسترده ای ارائه می کنند. لذا بانک ها فقط به اعطای وام و دریافت سپرده نمی پردازند، بلکه خدمات وسیع مالی به مشتریان ارائه می کنند از جمله خرید و فروش سهام، تسهیلات کارگزاری بورس، بیمه گری، صندوقهای بازنشستگی، مدیریت دارایی ها یا مستغلات.

در یک تقسیم بندی کلی می توان بانکداری را به بانکداری عمده^۱، بانکداری خرده^۲، و بانکداری جامع^۳ تفکیک کرد. بانکداری عمده، تعداد کوچکی از مشتریان بزرگ مثل شرکتها و دولتها را برمی گیرد، در حالی که بانکداری خرده شامل تعداد وسیعی از مشتریان کوچک می شود که از بانکداری شخصی و خدمات کسب و کار کوچک استفاده می کنند. بانک های سرمایه گذاری^۴ در آمریکا و انگلیس مثالهای خوبی از نهادهای مالی هستند که در فعالیت های بانکداری عمده

اشتغال دارند. مفهوم بانکداری جامع دلالت دارد بر تدارک اکثر خدمات مالی تحت یک ساختار بانکداری مجزا و تا حدودی یکپارچه و موارد زیر را شامل می شود:

- ۱- واسطه گری
- ۲- مبادله ابزارهای مالی، ارز خارجی و مشتقات آنها
- ۳- پذیره نویسی بدهیها و برگه های سهام جدید
- ۴- کارگزاری
- ۵- خدمات مشاوره شرکتی شامل مشاوره برای ادغام و تملک^۵
- ۶- مدیریت سرمایه گذاری
- ۷- بیمه
- ۸- نگهداری سهام شرکتها غیر مالی در سبد بانک.

در برخی کشورها (آلمان، سوئیس، هلند، سوئد، استرالیا، بلژیک و لوکزامبورگ) بانک هادر شرکتها غیر مالی بخشی از سهام را در اختیار دارند. نه تنها بانک ها به این شرکتها خدمات بانکداری تجاری و سرمایه گذاری ارائه می کنند، بلکه نقش مهمی در اداره شرکتها دارند. در ژاپن، شکل معمول، خوشه ای از بانک ها، شرکتها مالی و غیر مالی هستند که سهام یکدیگر را در اختیار دارند، و به طور مشترک در مدیریت نقش دارند. در هر دو سیستم یاد شده، دولت در شرکتها صنعتی و بانک ها، سهام در اختیار دارد.

۳۴ قانون مذکور، انجام وظایف و مسئولیت‌های مختص به بانک مرکزی ایران بر عهده ارکان بانک، یعنی مجمع عمومی، رئیس کل، شورای پول و اعتبار، هیات عامل، هیات نظارت اندوخته اسکناس، هیات نظار و بازرس دولت قرار گرفت.

در سال ۱۳۴۲ بانک مرکزی به منظور تجدید نظر در قانون یاد شده، نخستین طرح جدید پولی و بانکی کشور را تهیه کرد. این طرح پس از بررسی در کمیسیون‌های متعدد، سرانجام در تیرماه ۱۳۵۱، تحت عنوان "قانون پولی و بانکی کشور" به تصویب کمیسیون‌های مشترک دارایی و دادگستری دو مجلس گذشت و در تاریخ ۷ تیرماه ۱۳۵۱، مورد تصویب مجلس شورای ملی قرار گرفت و از هشتم شهریور ماه همان سال به اجرا درآمد. قانون مذکور در مقایسه با قانون بانکی و پولی کشور مصوب خرداد ماه ۱۳۳۹، در پرداختن به عناوین و موضوع‌های مرتبط با وظایف و عملیات مرکزی، از کلیت و انسجام بیشتری برخوردار بود.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و برقراری نظام جمهوری اسلامی و لزوم استقرار نظام اقتصاد اسلامی در کشور، با توجه به حرمت ربا در فقه اسلامی و تکالیف مقرر در اصل چهارم قانون اساسی مبنی بر اینکه کلیه قوانین و مقررات باید بر اساس موازین اسلامی باشد، قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) با هدف مشخص حذف ربا از عملیات بانکی و انطباق نظام بانکی با موازین فقهی به تصویب رسید. نخستین گام برای تحول در نظام بانکی بعد از انقلاب، ملی (دولتی) کردن بانک‌ها بود. قبل از ملی شدن

فرانسه، کانادا و انگلستان، نمونه کشورهای هستند که شکل‌های خاصی از بانکداری جامع در آنها حاکم است. طبق قوانین اتحادیه اروپا، بانکداری جامع، مدل رایج است.

◀ نظام بانکداری ایران

در سال ۱۳۲۷، نخستین لایحه قانون بانکداری کشور توسط بانک ملی ایران تهیه و به وزارت دارایی ارائه شد. پس از صدور تصویب‌نامه‌های گوناگون بانکی در سال‌های ۱۳۲۵ و ۱۳۲۸، فکر تهیه و تدوین قانون بانکداری قوت گرفت. لایحه مذکور پس از اصلاحاتی در تاریخ پنجم تیرماه ۱۳۳۴ تحت عنوان "قانون بانکداری" از تصویب کمیسیون‌های مشترک مجلسین (شورای ملی و سنا) گذشت. تحولات سریع بانکداری و اهمیت روزافزون نقش بازار پول و سرمایه در اقتصاد کشور طی دهه ۳۰، تدوین مقررات جامعی را که ناظر بر عملیات بانکی پولی باشد، اجتناب ناپذیر می‌ساخت. سرانجام در ۷ خرداد ماه ۱۳۳۹، لایحه اساسنامه بانکی و پولی ایران پس از تصویب کمیسیون‌های مشترک مجلسین تحت عنوان "قانون بانکی و پولی کشور" به دولت ابلاغ شد تا برای مدت پنج سال به طور آزمایشی به اجرا گذارده شود. با انتصاب نخستین رئیس کل بانک مرکزی ایران در تاریخ ۱۸ مرداد ماه ۱۳۳۹، بانک مرکزی ایران رسمیت یافت و بدین ترتیب بانک مستقلی برای نظارت در حجم عملیات و هدایت سیستم پولی و بانکی تاسیس شد و به طور رسمی عملیات بانکداری مرکزی از بانک ملی ایران جدا شد. به موجب ماده

شورای نگهبان قرار گرفت. براساس این قانون، تخصیص منابع و پرداخت تسهیلات توسط بانک‌ها در قالب عقود اسلامی انجام می‌شود. در جدول شماره یک، مصارف گوناگون عقود اسلامی در بانک‌های ایران نشان داده شده است.

◀ بیان مسأله، ضرورت و هدفهای تحقیق

رشد اقتصادی و توسعه بخش صنعت بدون توسعه مالی امکان‌پذیر نیست و لازمه موفقیت توسعه اقتصادی یک کشور، دارا بودن سیستم بانکداری فعال و سالم است. در واقع سیستم بانکی، نهاد واسطی است که می‌تواند مازاد منابع را با مازاد مصارف ملی به صورت بهینه مرتبط کند. و با توجه به اینکه ایجاد بستر مناسب ب-رای رشد و توسعه اقتصادی، نیازمند سرمایه‌گذاری کافی در بخشهای اقتصادی است و این سرمایه‌گذاری‌ها نیاز به تامین مالی دارند، لذا بانک‌ها می‌توانند از طریق هدایت پس‌اندازها به سمت سرمایه‌گذاری‌ها، رشد اقتصادی را تنظیم کنند. نظام بانکداری ایران فاصله زیادی با تحولات صنعت بانکداری جهانی دارد.

بانک‌های موجود در ایران به علت ساخت دولتمدارانه و نبود فضای رقابتی، وجود مشکلات مدیریتی و روشهای اجرایی قدیم، پاسخگویی واقعی نیازهای سریع در حال تغییر مشتریان و تسهیل در امور آنان نیست و تا حدود زیادی باعث نادیده انگاشتن نیازهای مشتریان شده است. این روند باعث شده است تا بخش واقعی اقتصاد از جمله بخش صنعت و معدن کشور نتواند همپای تحولات صنعتی جهان گام بردارد. دنیای نوظالم

بانک‌ها، شبکه بانکی کشور متشکل از ۳۶ بانک بود. از این تعداد ۷ بانک فعالیتهای تخصصی، ۲۶ بانک فعالیتهای تجاری و ۳ بانک دیگر فعالیتهای ناحیه‌ای را بر عهده داشتند و از نظر سرمایه به سه بخش دولتی، خصوصی و مختلط قابل تفکیک بودند. از ۳۶ بانک مذکور، ۸ بانک دارای مالکیت دولتی، ۱۶ بانک دارای مالکیت خصوصی (صد در صد ایرانی) و ۱۲ بانک دارای مالکیت مختلط (سرمایه مشترک ایرانی و خارجی) بودند. براساس طرح ادغام بانک‌ها که به طور رسمی از آبان ماه ۱۳۵۸ به اجرا درآمد، شبکه بانکی کشور (به جز بانک مرکزی) از ۳۶ بانک به ۹ بانک محدود شد و به صورت ۳ بانکی تخصصی (مسکن، کشاورزی و صنعت و معدن) و ۶ بانک تجاری (ملی، سپه، ملت، تجارت، صادرات و رفاه کارگران) درآمد. بانک توسعه صادرات ایران نیز به عنوان یک بانک تخصصی در تاریخ ۱۳۷۰/۴/۱۹ تاسیس شد. همچنین براساس مصوبات شورای پول و اعتبار در سالهای ۱۳۷۱ و ۱۳۷۹، به ترتیب موسسات اعتباری غیر بانکی و بانک‌های خصوصی اجازه فعالیت یافتند، به طوری که اکنون چهار بانک خصوصی در شبکه بانکی کشور فعالیت می‌کنند. همراه با این مجموعه "پست بانک" که به وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات وابسته است، نیز برخی خدمات بانکی را ارائه می‌کند.

لایحه عملیات بانکی بدون بهره (ربا) در تاریخ ۱۳۶۷/۲/۱۵ توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی به هیات دولت ارائه شد و در نهایت در شهریور ماه ۱۳۶۲ به تصویب مجلس رسید و مورد تأیید

ضرورت تحقیق حاضر در این واقعیت نهفته است که مسایل و مشکلات نظام بانکی از دیدگاه توسعه صنعتی کدامند؟ و چه راهکارهایی برای رفع این مسایل و مشکلات وجود دارند. لذا ضمن آسیب شناسی نظام بانکی کشور، به منظور شناسایی راهکارها برای بهبود نظام بانکی کشور و در راستای تامین منافع توسعه صنعتی،

بانکداری مدرن، با سرعت، پاسخگو، کارا و اثربخش است و تضمین ثبات نظام اقتصادی کشور نیازمند صنعت بانکداری و با ویژگیهای مذکور است، صنعتی که علاوه بر کاهش هزینه های اطلاعاتی و نظارتی، هزینه های عملیاتی خود را نیز به حداقل برساند و توسعه بخش واقعی را موجب شود.

جدول ۱- کاربرد عقود اسلامی در بانک های ایران

بخشهای اقتصادی	عقود کوتاه مدت (یک سال کمتر)	عقود میان مدت و بلندمدت (بیش از یک سال)
تولید صنعت معادن کشاورزی	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • فروش اقساطی (مواد خام، قطعات یدکی و ابزارها) • قرض الحسنه • سلف • مزارعه (کشاورزی) • مساقات (کشاورزی) 	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • فروش اقساطی (ماشین آلات و تجهیزات) • قرض الحسنه • اجاره به شرط تملیک • سرمایه گذاری مستقیم • مشارکت حقوقی
تجارت داخلی واردات صادرات	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • مضاربه • جعاله 	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • مشارکت حقوقی
خدمات	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله 	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • اجاره به شرط تملیک • فروش اقساطی (ماشین آلات و تجهیزات) • مشارکت حقوقی • قرض الحسنه
مسکن و ساختمان	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • فروش اقساطی (ساخت مواد خام) 	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مدنی • جعاله • مشارکت حقوقی • سرمایه گذاری مستقیم • فروش اقساطی (مسکن و ساختمان) • اجاره به شرط تملیک (مسکن و ساختمان)

بانک تجاری خارجی تکمیل شده است. از بین این پنج بانک، دو بانک مستقر در مالزی و سه بانک در امارات عربی متحده (دوبی) قرار دارند. به جز بانک های مالزی، سایر بانک ها عملیات بانکداری اسلامی انجام نمی دهند. علت تعداد کم بانک های پاسخ دهنده به خاطر آن است که بانک های تجاری خارجی به طور عمده وامهای کوتاه مدت بازرگانی پرداخت می کنند که تناسبی با نیاز صنایع که به طور عمده میان مدت و بلندمدت است، ندارد. از سوی دیگر نیاز صنایع را به طور عمده بانک های سرمایه گذاری پاسخگو هستند که اغلب در خارج از مرزهای خود و یا حتی خارج از اداره مرکزی خود دارای شعبه نیستند. در کشورهای نظیر کره جنوبی و مالزی، وامهای صنعتی از سوی بانک های تخصصی دولتی پرداخت می شود. بانک های اسلامی خارج از ایران هم تا حدودی به پرداخت وامهای صنعتی اقدام می کنند، لیکن با آنکه منع قانونی برای اعطای وامهای بلندمدت صنعتی و مشارکت در تامین مالی پروژه های صنعتی ندارند، متأسفانه گرایش عمده آنها به سوی وامهای کوتاه مدت و تسهیلات بازرگانی است که از درجه ریسک کمتری برخوردار است.

◀ نتایج پرسشنامه ها

یافته های پرسشنامه های تکمیل شده بر حسب طبقه بندی انجام شده در جدولهای شماره ۱ تا ۳۱ پیوست در انتهای مقاله ارائه شده

تلاش می شود تا تنوع خدمات و فرایندهای خدمات رسانی بانک ها به صنایع، از طریق مطالعه تطبیقی با برخی بانک های خارجی مورد بررسی قرار گیرد.

◀ روش شناسی تحقیق و نحوه گردآوری اطلاعات

این تحقیق براساس روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و اطلاعات به طور عمده از طریق دو پرسشنامه طراحی شده جمع آوری شده است. پرسشنامه اول دیدگاههای مدیران صنایع شامل مدیران عامل و به طور عمده مدیران مالی منتخب را منعکس می کند و بخشی نیز از طریق مصاحبه با افراد دست اندرکار و صاحب نظر در انجمن ها و تشکلهای صنعتی و مدیران و کارشناسان بانکی استخراج شده است. براساس پرسشنامه دوم، فرایند و نحوه خدمات رسانی بانک های خارجی در ارتباط با صنایع، به تصویر کشیده شده است.

پرسشنامه اول حاوی ۳۷ سوال برای ۲۹۹ شرکت ارسال شد و از مدیران (به طور عمده مالی) خواسته شد تا پرسشنامه را تکمیل کنند. شرکتهای نمونه به طور تصادفی انتخاب شدند و با توجه به محدودیت زمان و بودجه و برای تسریع در دریافت پرسشنامه ها تلاش شد تا شرکتهایی انتخاب شوند که به نوعی مدیران آنها در ارتباط آموزشی با سازمان مدیریت صنعتی قرار داشته اند. در نهایت پس از تماس و پیگیریهای مکرر ۱۲۲ پرسشنامه تکمیل شده دریافت گردید. پرسشنامه دوم از سوی پنج

● برای بانک‌ها هدف از اخذ تسهیلات تقریباً فرق نمی‌کند و نرخ سود تضمین شده در فعالیتهای تولیدی با فعالیتهای تجاری تقریباً ثابت بوده و تفاوت چندانی ندارد.

● تفاوتی برای سرمایه‌گذاری بلندمدت و یا میان مدت در نظر گرفته نشده است و اصولاً ترجیح بانک‌ها، اعطای وام کوتاه مدت و یا حداکثر میان مدت است که با دوره ثمردهی صنایع، تناسب ندارد.

● مدت زمان بررسی برای پرداخت تسهیلات جهت سرمایه‌گذاری بالاست. مثلاً برای بررسی یک طرح توسعه، بانک حداقل به دو ماه وقت نیاز دارد، ضمن آنکه در زمان مناسب پرداخت نمی‌شود. مواردی وجود دارد که واحد تولیدی پس از سرمایه‌گذاری و پایان پروژه، موفق به دریافت تسهیلات نشده است.

● توان کارشناسی و اشراف تخصصی بانک‌ها در مورد پروژه‌ها، نازل است. ارزیابیهای کارشناسی غیر واقعی و قیمت‌ها و نرخهای سرمایه‌گذاری مورد محاسبه بانک‌ها، با ارقام واقعی هیچ تناسبی ندارد. در برآورد وثیقه‌ها، نگرش نقصانی وجود دارد.

ب- مطرح شدن بالا بودن نرخ سود به دلایل مختلف توسط اکثر شرکتهای

● نرخ سود بانک‌های داخلی بین ۴ تا ۵ برابر بانک‌های خارجی است و باعث افزایش قیمت تمام‌شده تولیدات و نبود امکان رقابت، در شرایط بازار جهانی می‌شود.

● نرخ سود با بازدهی تولید، تناسب

است. همچنین مسایل و مشکلات نظام بانکی از دیدگاه مدیران صنعت را می‌توان از جنبه‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

الف- سرمایه‌گذاری

● علاقه چندانی به سرمایه‌گذاری و اعطای تسهیلات به منظور توسعه طرحها و سرمایه‌گذاریهای جدید وجود ندارد. بانک‌ها معمولاً از پرداخت وام برای سرمایه‌گذاری خودداری می‌کنند. بازده سرمایه‌گذاری در صنعت به طور متوسط ۵ سال است. دوره بازپرداخت کم است و بین دو عامل یاد شده، هماهنگی وجود ندارد.

● میزان تسهیلات اعطایی علی‌رغم تحلیل بخشهای مختلف سرمایه‌گذاری و تعیین نیاز در این زمینه از سوی سرمایه‌گذار، اغلب منطبق با مبلغ درخواستی نیست و این امر باعث کندی یا راکد ماندن طرحهای سرمایه‌گذاری می‌شود. با توجه به نیاز بخش صنعت به نقدینگی و تورم موجود در کشور، میزان تسهیلات تصویری برای هر واحد تولیدی ناکافی است. سقفهای تسهیلاتی تعیین شده توسط بانک مرکزی برای صنعت، کارساز نیست. بانک‌ها معمولاً حداکثر تا ۵۰ درصد سرمایه‌گذاری را وام می‌دهند، ولی در کشورهای دیگر این میزان حدود ۹۰ درصد است.

● در مشارکت سرمایه‌گذاری، اصولاً بانک‌ها ریسک‌پذیر نیستند و به جای مشارکت واقعی و قبول ریسک سود کم و حتی زیان، ترجیح می‌دهند به واسطه کاهش زمینه‌های سودآوری صنایع، یک نرخ سود از پیش تعیین شده و قطعی (بدون قبول ریسک) دریافت دارند.

ندارد.

● تا زمان آخرین قسط حدود ۱۰۰ درصد مبلغ، بابت سود پرداخت می شود.

● نرخ سود با توجه به نرخ جهانی بسیار بالا است، ولی با توجه به نرخ تورم اقتصاد ایران در حد مناسبی برای بانک است.

● نرخ سود برای اخذ تسهیلات کوتاه مدت و بلندمدت، یکسان است.

● نرخ سود بالا است، بویژه زمانی که مشمول خسارت تاخیر در پرداخت گردد.

● امکان ضعیف بازگشت سریع سرمایه بویژه در سالهای اول سرمایه گذاری، عملاً شرکتها را با ارقام سنگین بدهی به سیستم بانکی مواجه کرده است.

● متوسط نرخ سود در صنعت داروسازی ۱۵ درصد است، حال آنکه نرخ تسهیلات ۱۸ درصد است.

● نرخ سود حداکثر باید ۱۰ درصد برای صنعت داروسازی باشد تا آنکه برای این صنعت، صرفه اقتصادی داشته باشد.

● نرخ بهره بانکی عموماً ۵-۶ درصد بالاتر از نرخ اعلام شده بانک برای صنعت تمام می شود؛ زیرا شرکتها همواره با جریمه دیرکرد و تاخیر، مواجه هستند.

● نرخ سود تسهیلات دریافتی با توجه به نوع تسهیلات که به طور عمده در قالب فروش اقساطی است، مناسب نیست.

● بدون توجه به نوع فعالیت، نرخ سود به طور یکسان تعیین شده است.

پ- فرایند عملیات بانکی

● عملیات بانکی قدیمی و از جهت اجرایی پیچیده است. تکمیل فرم ها بدون راهنماست و وام گیرنده را گمراه می کند.

● زمان برو با بوروکراسی شدید همراه است و اغلب با برنامه های زمانبندی شده از سوی سرمایه گذار، منطبق نیست.

● بستگی به نوع بانک و افراد تصمیم گیرنده دارد. بانک، سیستم رویه دار و زمانبندی شده جهت ارائه خدمات ندارد و براساس مشتری مداری نیست.

● شفافیت در عملیات بانکی و نظارت قوی بر عملکرد بانکها، وجود ندارد.

● اطلاعاتی که از شرکتها اخذ می شود، حدود ۳۰ درصد آنها غیر مرتبط و اضافی است.

● هزینه تمدید حد اعتبار زیاد است و تعیین میزان حد اعتبار، دقیق نیست.

● در هر بار مراجعه از سوابق شرکت، مدارک مکرر اخذ می شود و از تضمین های باقی مانده به نسبت تسهیلات مستهلک شده برای شرکت استفاده نمی شود.

ت- فرایند تصمیم گیری شعب

● بسیار محافظه کارانه و غیر کارشناسانه انجام می شود. معیارهای ارزیابی در شعب، مناسب تعریف نشده است.

● بسیار وقت گیر و زمان بر است.

● شعب در موارد و امه های با مبلغ زیاد، اختیار ندارند. شعب عملاً نقشی جز ارسال درخواست شرکتها به مراجع بالاتر ندارند. سقف تصمیم گیری در شعب، کم است.

● کم و محدود است. صرفاً جنبه‌های غیرقابل انعطاف عقود مختلف، تحت نامهای گوناگون تقسیم بندی شده است، به طوری که قابل مقایسه حتی با بانک‌های کشورهای جهان سوم نیست. عمده خدمات در سه بخش مشارکت مدنی، فروش اقساطی و مضاربه، خلاصه می‌شود.

● تنوع خدمات، بستگی به نوع ارتباط مشتری با بانک و مسئول مربوطه دارد.

● خدمات تقریباً به دلیل سیستم اداره بانک‌ها، تفاوت چندانی با هم ندارد.

● از حیث کمی، زیاد، لیکن از نظر راندمان محدود و در برخی موارد ناکارآمد است.

چ- سایر

● سهم شرکت در بانک در حسابی بلوکه می‌شود و نباید بدون بهره در حساب بماند.

● برخی بانک‌ها قسمتی از تسهیلات را که پرداخت می‌کنند در حساب سپرده قرض‌الحسنه بلوکه می‌کنند یا تا زمانی که قسطهای معوق توسط شرکت پرداخت نشده است، وام جدید نمی‌دهند و در صورت پرداخت وام جدید، ابتدا کل بدهی‌ها را برداشت کرده و باقیمانده را به حساب شرکت واریز می‌کنند. در نتیجه، گره‌ای از مشکلات شرکت نمی‌گشاید.

● نبودن بازار سرمایه فعال و یکنواخت بودن فعالیت کلیه بانک‌های دولتی، اجبار به استفاده از تسهیلات بانکی را به شرکتهای تولیدی، تحمیل کرده است.

● بستگی به بانک عامل دارد. شعب در فرایند بررسی و تصویب وام، نقشی بسیار کم دارند که عملاً نظر و نقش رئیس شعبه در سرعت عمل آنها موثر است.

ث- قوانین و مقررات

● ثبات در قوانین وجود ندارد و صدور بخشنامه براساس آزمون و خطا صورت می‌گیرد و بعضاً ناقض یکدیگرند.

● دست و پاگیر و بسیار پیچیده‌اند.

● به نفع بخش صنعت نیست و تقریباً ضد تولید است. بیشتر قوانین و مقررات در جهت منافع بانک‌هاست.

● قوانین و مقررات یکسان است.

● با واقعیات موجود اصلاً منطبق نیست و انعطاف لازم را ندارد و مکلف کردن بانک‌ها به رعایت برخی قوانین و مقررات، آنها را از وظیفه اصلی خود باز می‌دارد.

● قوانین و مقررات بانکی شفاف نیست و عموماً در بانک‌های مختلف به صورت گوناگون تفسیر می‌شود.

مثلاً برای اخذ تسهیلات فروش اقساطی از بانک تجارت، حتماً باید ۲۰ درصد مبلغ قرارداد قبل از وصول به بانک واریز شود، ولی در بانک صادرات نیاز به ۲۰ درصد پیش پرداخت نیست.

● بانوآوری و کارآفرینی، بیگانه است.

● قدیمی و غیر کاراست. منطبق با توسعه و رشد صنعتی نیست.

ج- تنوع خدمات

در ایران عقد اجاره بدون شرط تملیک جایگاهی ندارد. جایگزین آن اجاره به شرط تملیک است که در آن شرط می شود مستاجر در پایان مدت اجاره و در صورت عمل به شرایط مندرج در قرارداد، عین مستاجره را مالک می گردد.

در عقد استصناع، بانک ها ماشین آلات و ابزار مورد نیاز صنعتگران را تهیه و در اختیار آنها قرار می دهند، برای مثال متقاضی خرید ماشین آلات که سرمایه کافی در اختیار ندارد به بانک مراجعه و از بانک تقاضا می کند که در قالب عقد استصناع، ماشین و ابزار کار مورد نیاز او را خریداری کند و در اختیار متقاضی قرار دهد. متقاضی با دریافت ماشین آلات و راه اندازی

بررسی تطبیقی تنوع خدمات و فرایند خدمات رسانی بانک ها به صنایع

در جدول شماره ۲، خدمات بانکی کوتاه مدت و بلندمدت که در ایران و خارج به صنایع ارائه می شود، نشان داده شده است.

همان طور که جدول شماره ۲ نشان می دهد در ارتباط با عقود اسلامی مورد استفاده در بانک های خارجی، نبود عقودی چون تسهیلات اجاره ای لیزینگ و استصناع در خدمات بانکی ایران که برای مقاصد بلندمدت و سرمایه گذاری کاربرد دارند، مشهود است. تسهیلات اجاره ای در تامین کالاهای مصرفی کاربرد وسیعی دارد و

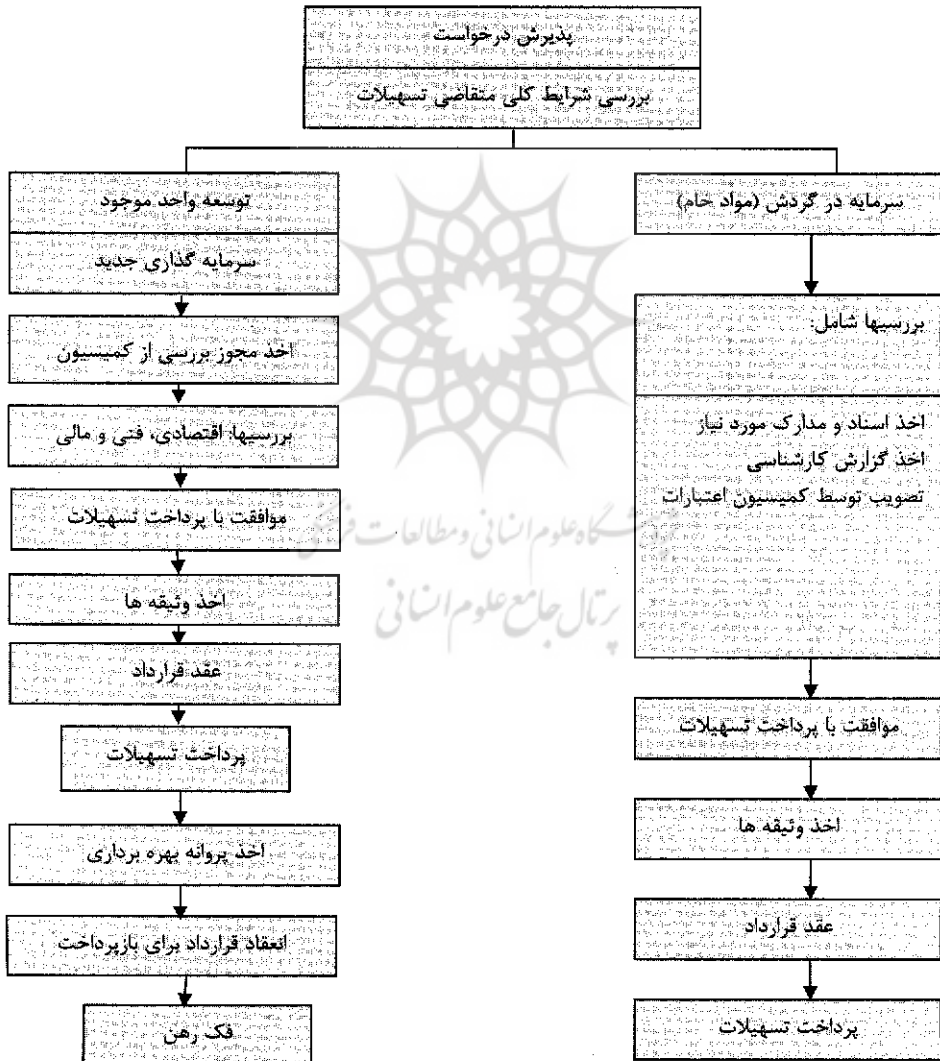
جدول ۲- مقایسه تنوع خدمات بانکی ارائه شده به صنایع در ایران و خارج

بانکیها	نوع خدمات	ایرانی	خارجی
کوتاه مدت	- مشارکت مدنی		• سرمایه در گردش
	- جعاله		- اعتبار در حساب جاری
	- فروش اقساطی (موادخام)		- اعتبارات گردان
	- قرض الحسنه		• تسهیلات تجاری
بلندمدت	- سلف		- اعتبارات اسنادی
	- مشارکت مدنی		- ضمانت نامه های بانکی
	- جعاله		
	- فروش اقساطی (ماشین آلات)		
بلندمدت	- قرض الحسنه		
	- اجاره به شرط تملیک		
	- سرمایه گذاری مستقیم		
	- مشارکت حقوقی		

رسانی را در ارتباط با صنایع منعکس می کند. خدمات رسانی بانک ها به صنایع در دو سطح سرمایه در گردش و سرمایه گذاری (جدید و یا توسعه واحد موجود) انجام می گیرد و بیانگر آن است که تسهیلات برای امور جاری و یا سرمایه گذاری، اعطا می شود. این فرایند در

کارخانه و فروش تولیدات خود، اقساط را بازپرداخت می کند. در نمودار ۱، فرایند خدمات رسانی بانک ها به صنایع در ایران نشان داده شده است. نظر به اینکه فعالیتهای بانکداری در ایران گسترده و در چارچوب عقود اسلامی صورت می گیرد، شمای مزبور، کلیات فرایند خدمات

نمودار ۱- فرایند خدمات رسانی بانک ها به صنایع در ایران

۱۰- به وامهای صنعتی در چارچوب تسهیلات تکلیفی، یارانه (سوبسید) اعطا می شود.

و در بانک های خارجی حکایت از آن دارد که:
۱- نوع خدمات و فرایند خدمات رسانی بانک های خارجی با بانک های ایرانی، تقریباً مشابه است.

۲- اطلاعات و مدارک درخواستی از سوی بانک های خارجی تقریباً با بانک های ایرانی، مشابه است.

۳- علاوه بر نرخ بهره، هزینه های اضافی بر آن نیز حدود ۱-۷۵ درصد اعمال می شود.

۴- ریسک های مرتبط با صنعت بررسی می شود و ارزیابی ریسک صنعت به صورت نظام مند صورت می گیرد.

۵- ارزیابی اعتبار مشتریان به صورت نظام مند، انجام می شود.

۶- نرخ بهره بر اساس ساز و کار بازار تعیین می گردد و در صورت لزوم، نرخهای بهره ثابت و شناور اعمال می شود.

۷- مهلت تنفس در اعطای وامهای تسهیلات وجود دارد و مدت آن کافی است.

۸- نظارت های مستمر بر پروژه ها وجود دارد.

۹- در کشورهای در حال توسعه چون مالزی، وامهای صنعتی از سوی بانک های تخصصی دولتی پرداخت می شود.

۱۰- از سوی بانک های مرکزی، دستور عمل های مشخص برای اعطای وام به صنایع وجود ندارد و لذا هر بانک در این زمینه، انعطاف و آزادی عمل دارد.

بانک های خارجی با تفاوتهای جزئی نیز اجرا می شود، به این معنا که صرف نظر از رویه های اخذ مجوز و نوع عقد قرارداد، مدارک مورد نیاز اخذ می گردد و پس از بررسیهای کارشناسی و موافقت با اعطای وام، نسبت به اخذ وثیقه ها اقدام می شود.

در جدول شماره ۳، مقایسه ای بین شاخصهای مورد نظر در فرایند و شرایط اعطای وام و بازپرداخت آن بین بانک های ایرانی و خارجی صورت گرفته است. مطابق این جدول در بانک های ایرانی:

۱- خدمات بانکی در قالب عقود اسلامی، به صنعت ارائه می شود.

۲- نبود بررسی ریسک های مرتبط با صنعت، محسوس است.

۳- زمان اعطای تسهیلات کوتاه مدت بین ۴۰-۵۰ روز و برای تسهیلات بلندمدت، بالاست.

۴- روابط شخصی در ارزیابی اعتبار مشتریان، نقشی بارز دارد.

۵- در ارتباط با نرخ بهره، فقط نرخ ثابت اعمال می شود و این نرخ به صورت دستوری تعیین می گردد.

۶- در اکثر موارد، مهلت تنفس در اعطای وام و تسهیلات وجود ندارد و در صورت داشتن مهلت، کافی نیست.

۷- اولویتها برای اعطای وام به صنایع، مشخص نیست.

۸- نظارت های مستمر بر پروژه ها وجود ندارد.

۹- دستور عمل های فراوان برای اعطای وام به صنایع از سوی بانک مرکزی وجود دارد.

جدول ۳. مقایسه فرایند و شرایط اعطای وام بانک های ایرانی و خارجی از جنبه شاخص های منتخب

ایرانی	خارجی	بانک ها / نوع خدمات
-	+	۱- بررسی ریسک های مرتبط با صنعت
به طور متوسط بین ۴۰-۵۰ روز برای وامهای کوتاه مدت و برای تسهیلات بلندمدت، بالا ذکر شده است.	بین یک هفته تا یک ماه	۲- زمان اعطای تسهیلات
تا حدی مبتنی بر روابط شخصی	نظام مند	۳- ارزیابی اعتبار مشتریان
صورت نمی گیرد.	نظام مند	۴- ارزیابی ریسک صنعت
تقریباً مشابه یکدیگر	تقریباً مشابه یکدیگر	۵- اخذ مدارک مورد نیاز
تقریباً مشابه یکدیگر	تقریباً مشابه یکدیگر	۶- اخذ وثیقه
فقط ثابت	هم ثابت و هم شناور	۷- اعمال نرخ بهره
دستوری	ساز و کار بازار	۸- چگونگی تعیین نرخ بهره
بین ۱۸-۲۵ درصد	حدود ۲ درصد بالاتر از LIBOR (۵-۶ درصد)	۹- متوسط نرخ بهره اسمی*
در اکثر موارد وجود ندارد و در صورت داشتن مهلت، کافی نیست	وجود دارد و کافی است	۱۰- مهلت تنفس
مشخص نیست	براساس سودآوری و در برخی از کشورهای توسعه یافته براساس اولویت های دولت	۱۱- اولویت برای اعطای وام به صنایع
-	+	۱۲- نظارتهای مستمر از پروژه ها
+	-	۱۳- وجود دستورعمل های مشخص برای اعطای وام به صنایع از سوی بانک مرکزی
در چارچوب تسهیلات تکلیفی، اعطا می شود.	به صنایع اولویت دار و کوچک و متوسط با نرخ بهره پایینتر، ولی عمدتاً با دوره بازپرداخت بیشتر توسط بانکهای توسعه ای	۱۴- اعطای یارانه به وامهای صنعتی از سوی دولت

+ : وجود دارد، - : وجود ندارد، * این نرخها بدون توجه به میزان تورم است.

نتایج تحقیق

شرکتهای نمونه تحت بررسی در این مطالعه به طور عمده از بخش خصوصی با متوسط کارکنان شاغل حدود ۴۰۰ نفر و متوسط فروش سالانه ۲۰۰ میلیارد ریال هستند. لذا جملگی این واحدها با معیارهای مرسوم طبقه بندی کارگاههای صنعتی، در زمره کارگاههای بزرگ صنعتی قرار دارند. اختصاص بیش از نیمی از اعطای وامها به سرمایه در گردش و یا تعلق حدود ۷۰ درصد به وامهای کمتر از یک سال (براساس پاسخهای دریافتی) منعکس کننده این موضوع است که پاسخها به سئوالات پرسشنامه و ارزیابی مسایل و مشکلات نظام بانکی به طور عمده ناظر بر همین نوع وامها بوده، ضمن آنکه تا حدودی مسایل و مشکلات مرتبط با سرمایه گذاری واحدها بیان شده است. اگر فرض کنیم که نقدینگی شرکتها به طور متوسط ۲۰ درصد فروش آنها را تشکیل می دهند، با توجه به اینکه براساس یافته های پرسشنامه حدود ۲۵ درصد نقدینگی شرکتها از منابع بانکی تامین می شود و نظریه متوسط فروش سالانه شرکتها، رقم متوسط سالانه ۱۰ میلیارد ریال وام بانکی برای هر شرکت به دست می آید.

از یک طرف همان طور که نتایج پرسشنامه نظرخواهی از مدیران صنایع در خصوص ارائه وثیقه (که ۱۲ درصد وثیقه نمی گذارند یا وثیقه ماشین آلات و املاک مربوط به ۵۵ درصد موارد بوده است) و یا اظهار نظر ۳۱ درصد پاسخها مبتنی بر بهتر شدن عملکرد بانکی در ارتباط با صنایع

نشان می دهد که نظام بانکی گامهایی در جهت همکاری با صنعت بویژه در سالهای اخیر برداشته است. در تایید این مدعا، آمار تسهیلات بانکی به بخشهای صنعت و معدن در سال ۱۳۸۰ گویای این مطلب است که از ۳۴ هزار و ۵۷ میلیارد ریال تسهیلات اعطایی توسط شعب بانک صادرات در سراسر کشور، بخش صنعت و معدن با جذب ۱۲ هزار و ۴۰۳ میلیارد ریال یا ۳۶ درصد کل تسهیلات اعطایی این بانک، بیشترین میزان تسهیلات را دریافت داشته است.^۱

همچنین موافقت شورای عالی بانک ها با استمهال بدهیها و بخشودگی جرایم دیرکرد واحدهای تولیدی که با بحران مواجه هستند را می توان مصداقی از همکاری سیستم بانکی با بخش تولید در کشور قلمداد کرد.^۲

از طرف دیگر واحدهای تولیدی در کشور که در خوشبینانه ترین حالت، زیر ۵۰ درصد ظرفیت خود کار می کنند با مسایل و مشکلات فراوان دست به گریبان هستند. محیط نامناسب کسب و کار، نبود سیاستهای صنعتی، تکنولوژیک و تجاری کارآمد و اخذ عوارض متعدد و گوناگون (که تعداد آنها بالغ بر ۵۰ مورد می شود)^۳ از صنعت، عملاً چرخه تولید را با تنگناها و معضلات اساسی مواجه ساخته است و به نظر نمی رسد با تجمیع عوارض نیز از شدت معضلات کاسته شود. بدیهی است مسایل و مشکلات سیستم بانکی باید در چارچوب فضا و شرایط شکل گرفته برای صنعت، مورد بررسی

۱- روزنامه اطلاعات، اول خرداد ۱۳۸۱

۲- روزنامه همشهری، هفتم مرداد ۱۳۸۱

۳- روزنامه همشهری، خرداد ۱۳۸۱

جمله استصناع و تسهیلات اجاره ای

۲- حاکمیت نگرش کوتاه مدت بازرگانی در اعطای وامهای صنعتی علی رغم قرابت و نزدیکی بانکداری جامع و بانکداری اسلامی.

در بانک های غربی (با به اصطلاح بانکداری سنتی) برای سالیان متمادی بین بانکداری کوتاه مدت تجاری و بانکداری بلندمدت سرمایه ای، نوعی تقسیم کار و تفکیک وجود داشت. لیکن با شکل گیری پدیده بانکداری جامع^۱ این تفکیک در حال محو شدن است، به این معنا که بانک ها مجاز به ورود به بازار سرمایه و تامین مالی بلندمدت هستند. در ایران با اینکه بانکداری اسلامی به لحاظ مفهومی با بانکداری جامع قرابت دارد، لیکن در عمل این گرایش، در بانک های ایرانی مشاهده نمی شود.

۳- عدم پذیرش ریسک معاملاتی توسط بانک های ایرانی

بانک های ایرانی شبیه بانک های تجاری غربی، حاضر به پذیرش ریسک معاملاتی^۲ نیستند و فقط ریسک های اعتباری^۳، یعنی ریسک احتمال عدم بازپرداخت وام توسط وام گیرنده را می پذیرند و این ریسک را هم با دریافت وثیقه مناسب، کنترل می کنند و پوشش می دهند. به همین دلیل است که روش فروش اقساطی که از درجه ریسک معاملاتی بسیار پایین (از دیدگاه بانک ها) برخوردار است، مهمترین نقش را در پرداخت تسهیلات در ایران ایفا می کند و عقود مشارکت مدنی و مضاربه (در صورتی که به طور

حاضر از همین منظر نگرست که مسایل و مشکلات سیستم بانکی کشور به عنوان یکی از صدها مشکل فرا روی صنعت در این گزارش مورد توجه قرار گرفته است.

در تبیین مسایل و مشکلات سیستم بانکی کشور از سوی مدیران صنایع، نکات ارزشمند زیادی بیان شده است. لیکن برخی از آنها از منطق قوی برخوردار نیستند. پاره ای از توقعات نابجا و انتظارات غیر معقول نشأت گرفته اند و در برخی از آنها تناقضات مشهود دیده می شود. مواردی از این قبیل عبارتند از:

- مقایسه نرخ سود بانکی کشور با نرخ سود بانکی کشورهای صنعتی پیشرفته، بدون توجه به مقایسه تورم اندک و یک رقمی آنها.

- انتظار از بانک ها که به عنوان بنگاه اقتصادی به دنبال بازگشت سود وامها و نگران تامین منابع مالی خود (که در واقع به نیابت از سپرده گذاران منابع بانکی را در اختیار گذاشته اند) نباشند.

- تناقض موجود بین پیشنهاد خصوصی سازی بانک ها (و در نتیجه تعیین نرخ سود براساس عرضه و تقاضا و عوامل بازار) با قایل شدن تخفیف در نرخ سود تسهیلات به صنایع.

- بیان اینکه در سیستم بانکی، نبود اشراف کارشناسی در سطح وسیعی وجود دارد، حال آنکه براساس پاسخهای دریافت شده، فقط ۱۵ درصد این ایراد را گرفته اند. از بررسی آنچه مطرح شد، نتایج زیر به دست می آید:

۱- بی توجهی به عقود اسلامی بلندمدت از

1-Universal Banking

2- Business risk

3-Credit risk

متقاضی تسهیلات بانکی، سهامداران، مدیران و ساختار مدیریتی اساس تصمیمات بانک ها را در مورد پذیرش یا رد تقاضای وام تشکیل می دهد. این کار در بانک های ایرانی در سطح و مقیاس بسیار کوچکتری انجام می گیرد و لذا ممکن است تصمیم گیری های فردی و سلیقه ای، جایگزین تحلیلهای فنی و اقتصادی شود.

۶- بی توجهی به اهمیت ارزیابی درجه ریسک

صنایع

یکی از مهمترین اقدامات بانک ها در پرداخت وام یا تسهیلات صنعتی، ارزیابی درجه ریسک صنایع است. در بانک های خارجی این امر به صورت منسجم و نظام مند و براساس اصول اقتصادی انجام می پذیرد. در ایران برآورد ریسک صنعت توسط بانک های ایرانی به ندرت صورت می گیرد.

۷- عدم اعطای مهلت تنفس کافی

با اعطای مهلت تنفس^۲ بانک های خارجی عملاً مدت بازپرداخت وام را برای مشتریان صنعتی بیشتر می کنند و بخصوص در مورد مشتریان معتبر و خوش حساب، این مهلت تنفس نوعی تشویق به خوش حسابی محسوب می شود.

۸- قصور و کوتاهی در نظارت های موثر

نتایج نظر خواهی از مدیران صنایع نشان می دهد که تنها در ۴ درصد موارد، بانک ها نظارت های هفتگی یا ماهانه بر پروژه های موضوع تسهیلات اعطایی داشته و ۳۰ درصد بازدیدهای نظارتی هم غیر مستمر و موردی است. علت تعویق بازپرداخت شرکتها و انحراف در مصارف و جوه وام اعطایی تا حدودی منعکس کننده

قرار گیرد و لازم است به فلسفه وجودی تحقیق صحیح و براساس سود واقعی و شناور و نه سود از پیش اعلام شده اجرا شود) با بالاترین درجه مشارکت در ریسک از میان عقود مورد استفاده در پرداخت تسهیلات بانکی، در بین بانک های ایرانی طرفداران اندکی دارد. حال آنکه از دیدگاه صنایع، مشارکت بانک ها در پذیرش ریسک معاملات، اطمینان بیشتری به صنایع می دهد و انجام پروژه های بیشتری را از سوی صنایع امکان پذیر می نماید.

۴- رواج نداشتن سود شناور در اعطای

تسهیلات

بانک های ایرانی در بانک های تجاری خارجی هم نرخ بهره ثابت و هم شناور مورد استفاده قرار می گیرد که نرخ بهره شناور مبتنی بر نرخ بهره بین بانکی لندن^۴ است. در بانک های ایران، نرخ سود کاملاً ثابت است و از ابتدا تا انتهای مدت قرارداد بانکی، تغییر نمی کند. نرخ شناور واقعی براساس دوروش مشارکت مدنی و مضاربه است و نشان دهنده تمایل بانک به مشارکت در ریسک با گیرنده تسهیلات صنعتی است.

۵- حاکمیت روابط شخصی و نداشتن توجه

کافی به تحلیلهای کارشناسی

بانک های خارجی به مراتب بیشتر از بانک های ایرانی متکی به تحلیل صورتهای مالی شرکتهای صنعتی هستند و به ارقام آن اعتماد می کنند. مدارکی نظیر صورتحساب های بانکی، پیش بینی نقدینگی و سود و زیان آینده گزارشهای حسابرسی شده، تاریخچه عملکرد شرکت

ارائه می شود:

۱- توجه به سایر عقود اسلامی از جمله استصناع و اجاره

توجه به سایر عقود اسلامی که توسط سایر بانک های اسلامی به کار گرفته می شود. عقد استصناع، بویژه جهت تسهیلات صنعتی کاربرد دارد.

۲- اختصاص عملیات بانکداری با سود شناور واقعی

هر بانک ایرانی در هر شهر، یک شعبه خود را مختص عملیات بانکداری با سود شناور واقعی براساس روشهای واقعی مشارکت مدنی و مضاربه قرارداد دهد و از انجام روش مشارکت مدنی و مضاربه بر مبنای نرخ سود از پیش تعیین شده (به شکلی که هم اکنون انجام می شود) خودداری کند. به تدریج که تجربه بیشتر کسب می شود. شعبات بیشتری به این امر بپردازند.

۳- تفویض اختیار لازم به مدیران شعب کارمندان و کارشناسان دو بخش بازرگانی و سرمایه گذاری دارای تخصص های متفاوتی هستند و لذا باید این دو بخش در ادارات جداگانه مستقر شوند.

کارشناسان سرمایه گذاری در شعب با سود شناور واقعی اسکان خواهند یافت. مدیران این شعب با تفویض اختیار لازم به آنها از سوی هیات مدیره می توانند با شناخت کافی از صنایع شهر خود و با استفاده از نظرات کارشناسان ورزیده و تجزیه و تحلیل صورتهای مالی و سایر مدارک، مدت زمان رسیدگی به تقاضای تسهیلات را به حداقل کاهش دهند و از وامهای مشکوک الوصول

همین قصور در نظارت موثر است. امر نظارت بر تسهیلات پرداختی در بانکداری اسلامی اهمیت بیشتری در مقایسه با بانکداری سنتی دارد و لذا محورهای نظارتی در بانکداری اسلامی باید بسیار قوی تر شود. نظارت بهتر و دقیقتر هم حامی منافع بانک در جلوگیری از بروز وامهای مشکوک الوصول و هم هشدار برای شرکتهای صنعتی وام گیرنده برای پیشگیری از مخاطرات قریب الوقوع است.

۹- وجود ساختار و تشکیلات و استفاده از روشها و عملیات بانکی قدیمی

به دلیل وجود ساختار و تشکیلات قدیمی و سنتی در بانک های دولتی در ایران و همچنین به واسطه استفاده از روشها و عملیات بانکی قدیمی و عدم استفاده کافی از روشهای رایانه ای برای پرداخت تسهیلات، سرعت گردش کارهای بانکی (و بخصوص مدت زمان بین ارائه تقاضا برای دریافت تسهیلات و موافقت و تصویب آن توسط بانک) را کند و بطئی می کند و مستلزم کاغذ بازی و ارائه فاکتورها و یا امضاهای غیر ضروری است که موجب اتلاف وقت و تعلق در پرداخت تسهیلات می شود. تمرکز گرای در انجام عملیات بانکی و در نتیجه عدم اختیارات لازم توسط روسای شعب، انجام عملیات وام دهی را طولانی تر می نماید.

◀ پیشنهادها و راهکارها

پیشنادهای زیر در خصوص تقویت و بهبود کارکرد تامین نیازهای مالی واحدهای صنعتی

پیشگیری کنند.

۴- کسب تجربه و آشنایی لازم مدیران

بانک با صنایع

یکی از مشکلات بزرگ بانک های ایران، نداشتن تماس و آشنایی لازم با صنایع است. روسای شعب درگیر در پرداخت وامهای صنعتی با استفاده از تفویض اختیاری که به آنها اعطا شده است، می توانند در صنایع منطقه خود سرمایه گذاری کنند و با مشکلات آنها آشنایی بیشتری یابند. این روش در بانک های آلمانی مصداق دارد، به طوری که با سرمایه گذاری بانک ها در صنایع و بعضاً عضویت در هیات مدیره این صنایع، بانک های مرتبط با وامهای صنعتی، آشنایی کافی با فراز و نشیب های صنایع پیدا می کنند.

۵- تشکیل و تاسیس بانک سرمایه گذاری

اکنون این نوع بانک در کشور وجود ندارد و می تواند یکی از ابداعات مهم در بخش مالی کشور باشد. وظیفه اصلی بانک سرمایه گذاری، تعهد خرید سهام و حق تقدم برای شرکتهایی است که با استفاده از بازار سرمایه در صدد تأمین منابع مالی خود هستند. البته بانک های سرمایه گذاری می توانند در چارچوب قانون عملیات بانکداری بدون ربا تشکیل شوند؛ زیرا قانون فعلی چنین مجوزی را به این بانک ها برای فعالیت می دهد.

بانک های سرمایه گذاری، تخصص های لازم را که انتشار اوراق بهادار و یا اوراق مشارکت نیازمند آن است، برای شرکتهای فراهم می کنند. بازار پول و سرمایه را به طور مکمل در خدمت صنایع

قرار می دهند و می توانند خلاء موجود در ارائه منابع مالی بلندمدت به شرکتهای برطرف کنند.

۶- اعطای نرخهای ترجیحی بهره از سوی

بانک های تخصصی صنعتی و معدنی در ایران با توجه به بازدهی پایین تولید و تلقی نرخ سود بالا از سوی صنعت، هر نوع تخفیف قابل شدن در این نرخ، مستلزم پرداخت یارانه به وام گیرنده است. این یارانه باید توسط دولت پرداخت شود، زیرا در غیر این صورت پرداخت این یارانه به سپرده گذاران بانکی تحمیل خواهد شد. تجربه کشورهای آسیای شرقی از جمله کره و مالزی در اعطای وامهای توسعه ای از سوی بانک های توسعه دولت در چارچوب رعایت اولویت های صنعتی می تواند آموزنده باشد. البته اتفاق نظری که وجود دارد، آن است که بهترین روش پرداخت یارانه، به صورت شفاف و مستقیم به صنعت یا شرکت مورد حمایت است و بدترین آن از طریق دستکاری و ایجاد انحراف در نرخ بهره و یا نرخ ارز است که پرداخت غیر مستقیم یارانه محسوب می شود و دارای پیامدهای منفی است. این امر از طریق رشد و تقویت بانک صنعت و معدن که از مأموریت خود منحرف شده، میسر است. در سالهای قبل از انقلاب، سه بانک اعتبارات صنعتی، بانک توسعه صنعتی و معدنی، و بانک توسعه و سرمایه گذاری، فعالیتهای پولی تخصصی بخش صنعت و سرمایه گذاری های صنعتی و معدنی را انجام می دادند که از ادغام آنها بانک صنعت و معدن به وجود آمد. این بانک باید به عنوان یک بانک تخصصی و توسعه ای، نقشی چشمگیر در سرمایه گذاری های انجام شده در

منابع و ماخذ

۱- ماهنامه بانک ملی ایران، شماره ۵۲، به نقل از علی یاسری، مقاله:

"banking contracts as enforced in Iran"
"Islamic

۲- روزنامه اطلاعات، اول خرداد ۱۳۸۱

۳- روزنامه همشهری، ۷ مرداد ۱۳۸۱

۴- روزنامه همشهری، خرداد ۱۳۸۱ (به نقل از ماهنامه شیمی و توسعه)

۵- والی نژاد، مرتضی، "مجموعه قوانین و مقررات بانکی"، انتشارات مرکز آموزش

بانکداری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۶- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران،

"قانون عملیات بانکی بدون ربا"، مصوب ۱۳۶۲

۷- ماجدی، علی و حسن گلریز، "پول و بانک از

نظریه تا سیاستگذاری"، چاپ اول

۸- مردوخی، بایزید، جزوه درسی اقتصاد

صنعتی، ۱۳۸۰

9 - Heffernan, Shelagh, "Modern Banking

بخش صنعت و معدن داشته باشد.

۷- طراحی سیستم‌های هماهنگ و منسجم برای پذیرش درخواست تسهیلات و بررسی نظام مند آنها و ضرورت رتبه بندی اعتبار مشتریان

پذیرش درخواست تسهیلات در بانک های مختلف به شیوه های گوناگون صورت می پذیرد و در واقع در نظام بانکی کشور، بانک ها استراتژی مشخص و مدون جهت تحلیل تقاضا برای تسهیلات ندارند. ضروری است برای تحقق انتظارات واحدهای تولیدی به بهترین شکل و در حداقل زمان، جهت بهسازی نظام اطلاعاتی مشتریان، سنجش اعتبار آنها و نیروی انسانی کارآمد، اقداماتی صورت گیرد. در این ارتباط از تجربه برخی کشورها که مدل های خاصی را برای سنجش اعتبار مشتریان به کار می گیرند و بهره گیری از موسسه های علمی مستقل که به رتبه بندی اعتبار مشتریان می پردازند. می توان استفاده کرد. □

۱- جدولهای یافته های مقاله حاضر تحت

عنوان پیوستها در ادامه مطلب به چاپ رسیده

است.

پیوستها

الف - جدولهای ۱ تا ۵: اطلاعات مربوط به شناخت شرکتها

جدول ۱ - نوع فعالیت شرکتها

ردیف	نوع فعالیت	درصد
۱	شیمیایی و دارویی	۲۸
۲	وسایل نقلیه	۲۳
۳	ماشین آلات و تجهیزات	۱۷
۴	فلزات اساسی	۱۰
۵	نساجی و پوشاک	۶
۶	غذایی و آشامیدنی	۴
۷	سایر	۱۲
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۳ - پذیرش شرکتها در بورس

ردیف	پذیرش شرکتها در بورس	درصد
۱	بلی	۳۲
۲	خیر	۶۸
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۴ - تعداد کارکنان شاغل شرکتها

ردیف	تعداد کارکنان شاغل	درصد
۱	کمتر از ۵۰ نفر	۱۲
۲	بین ۵۰ تا ۱۰۰ نفر	۱۲
۳	بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ نفر	۴۸
۴	بیش از ۵۰۰ نفر	۲۸
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲ - نوع مالکیت شرکتها

ردیف	نوع مالکیت	درصد
۱	دولتی	۸
۲	خصوصی	۶۹
۳	عمومی و غیر دولتی	۱۵
۴	تعاونی	۸
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۵ - میزان فروش سالانه شرکتها

ردیف	میزان فروش سالانه	درصد
۱	کمتر از ۱۰ میلیارد ریال	۱۵
۲	بین ۱۰ تا ۵۰ میلیارد ریال	۳۶
۳	بین ۵۰ تا ۱۰۰ میلیارد ریال	۱۸
۴	بین ۱۰۰ تا ۵۰۰ میلیارد ریال	۲۰
۵	بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ میلیارد ریال	۸
۶	بیش از ۱۰۰۰ میلیارد ریال	۳
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

ب- جدولهای ۶ تا ۹: اطلاعات مربوط به منبع و نوع تسهیلات دریافتی

جدول ۸- نوع تسهیلات

ردیف	نوع تسهیلات	درصد
۱	سرمایه در گردش	۵۵
۲	توسعه واحدهای موجود	۲۹
۳	واحدهای جدید صنعتی و معدنی	۱۶
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۶- نوع مشکلات شرکتها

ردیف	نوع مشکلات	درصد
۱	کمبود نقدینگی	۲۸
۲	مشکل فروش	۲۳
۳	فرسودگی ماشین آلات	۱۷
۴	عدم تامین ارز مورد نیاز	۱۰
۵	اختلاف شرکا	۶
۶	سایر مشکلات	۱۶
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۹- مشارکت بانک ها در ارائه تسهیلات

ردیف	مشارکت بانک ها در ارائه تسهیلات	درصد
۱	تجارت	۲۲
۲	ملت	۲۰
۳	صادرات	۱۹
۴	سپه	۱۴
۵	ملی	۱۳
۶	صنعت و معدن	۳
۷	سایر	۹
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۷- برخورداری از تسهیلات تکلیفی

ردیف	برخورداری از تسهیلات تکلیفی	درصد
۱	بلی	۱۵
۲	خیر	۸۵
	جمع	۱۰۰

خذ: یافته های تحقیق

پ- جدولهای ۱۰ تا ۱۴: اطلاعات مربوط به روابط و عملیات برون مرزی شرکتها

جدول ۱۲- مشارکت بانک ها در ارائه تسهیلات خارجی

ردیف	مشارکت بانک ها در ارائه تسهیلات	درصد
۱	تجارت	۲۹
۲	ملی	۱۹
۳	ملت	۱۵
۴	صادرات	۱۱
۵	سپه	۱۱
۶	صنعت و معدن	۴
۷	سایر	۱۱
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۳- هزینه استفاده از تسهیلات خارجی نسبت به تسهیلات بانک های داخلی

ردیف	هزینه استفاده از تسهیلات خارجی	درصد
۱	کمتر	۸۷
۲	برابر	۱۰
۳	بیشتر	۳
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۴- میزان استفاده از شعب خارجی بانک های ایرانی

ردیف	میزان استفاده از شعب خارجی بانک های ایرانی	درصد
۱	بلی	۱۸
۲	خیر	۸۲
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۰- وضعیت صادرات شرکتها

ردیف	وضعیت صادرات	درصد
۱	دارد	۵۳
۲	ندارد	۴۷
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۱- نوع تسهیلات خارجی ارائه شده

ردیف	تسهیلات خارجی	درصد
۱	یوزانس	۵۲
۲	فاینانس بلندمدت	۱۸
۳	فاینانس کوتاه مدت	۱۶
۴	سرمایه گذاری مستقیم خارجی	۷
۵	سایر	۷
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

ت- جدولهای ۱۵ تا ۲۴: اطلاعات مربوط به تسهیلات دریافتی و قراردادها

جدول ۱۷- نرخ متوسط هزینه دریافت تسهیلات

درصد	نرخ متوسط هزینه دریافت تسهیلات به کل تسهیلات دریافتی	ردیف
۴۱	کمتر از ۲۰ درصد	۱
۴۹	۲۵ تا ۲۰ درصد	۲
۸	۳۰-۲۵ درصد	۳
۲	بیش از ۳۰ درصد	۴
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۵- موافقت بانک ها با درخواست تسهیلات

درصد	موافقت بانک ها با تعداد درخواست تسهیلات در سال	ردیف
۱۸	کمتر از ۵۰ درصد	۱
۲۶	بین ۵۰ تا ۷۰ درصد	۲
۲۷	بین ۷۰ تا ۹۰ درصد	۳
۲۹	بیش از ۹۰ درصد	۴
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۸- تسهیلات دریافتی بر پایه نوع عقد قرارداد

درصد	تسهیلات دریافتی بر حسب نوع عقد با بانک ها	ردیف
۵۳	فروش اقساطی	۱
۲۳	مشارکت مدنی	۲
۱۵	سلف	۳
۵	مضاربه	۴
۴	جعاله	۵
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۶- موافقت بانک ها با مبلغ تسهیلات درخواستی

درصد	موافقت بانک ها با مبلغ تسهیلات درخواستی در سال	ردیف
۴۲	کمتر از ۵۰ درصد	۱
۴۸	بین ۵۰ تا ۷۰ درصد	۲
۸	بین ۷۰ تا ۹۰ درصد	۳
۲	بیش از ۹۰ درصد	۴
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۱۹- تناسب قراردادها با نیازها

ردیف	تناسب مفاد قراردادها با نیازهای مشتریان	درصد
۱	بلی	۳۶
۲	خیر	۶۴
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۲- عوامل طولانی شدن تسهیلات

ردیف	عوامل طولانی شدن تسهیلات	درصد
۱	تشریفات اداری و بوروکراسی تصمیم گیری	۴۹
۲	دولتی بودن بانک ها و عدم اختیارات شعب	۱۸
۳	قوانین و مقررات پیچیده بانکی	۸
۴	درخواست مجوزها و ضمانت نامه ها	۸
۵	نداشتن صلاحیت لازم برای بررسی بانک	۷
۶	نبود بانک اطلاعاتی از مشتریان	۶
۷	سایر عوامل	۴
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۰- متوسط دوره بازپرداخت

ردیف	متوسط طول دوره بازپرداخت تسهیلات دریافتی	درصد
۱	کمتر از یک سال	۶۷
۲	بین یک تا سه سال	۲۶
۳	بیش از سه سال	۷
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۳- نوع وثیقه درخواستی

ردیف	نوع وثیقه درخواستی بانک ها	درصد
۱	اوراق بهادار	۴۰
۲	ملکی	۳۸
۳	ماشین آلات	۱۸
۴	ضمانت نامه ها	۴
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۱- متوسط زمان تسهیلات دریافتی

ردیف	متوسط زمان بین ارائه تقاضای تسهیلات تا دریافت آن	درصد
۱	کمتر از ۳۰ روز	۳۵
۲	بین ۳۰-۶۰ روز	۳۷
۳	بیش از ۶۰ روز	۲۸
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۴- دلایل تعویق بدهی های

شرکتهای به بانک ها

ردیف	دلایل تعویق بدهی های شرکتهای به سیستم بانکی	درصد
۱	کوتاه بودن دوره بازپرداخت تسهیلات	۳۴
۲	مشکلات فروش محصول	۲۸
۳	بالا بودن نرخ تسهیلات	۲۳
۴	عدم امکان وصول مطالبات	۷
۵	تغییر نرخ ارز	۲
۶	سایر موارد	۶
جمع		۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

ث- جدولهای ۲۵ تا ۲۷: اطلاعات مربوط به بررسیها و نظارت‌های بانکی

جدول ۲۷- کیفیت نظارت

درصد	کیفیت نظارت بانکی	ردیف
۵۰	صوری و برای رفع تکلیف	۱
۵۰	دقیق و مبتنی بر نظرات کارشناسی	۲
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۲۵- مشکلات بررسی

درصد	مشکلات موجود در بررسی بانک‌ها	ردیف
۲۸	مدت زمان طولانی	۱
۲۱	ارزیابی غیر واقعی	۲
۱۶	مقررات خشک و دست و پاگیر	۳
۱۵	عدم اشراف کارشناسی	۴
۹	نبود ضوابط معین	۵
۱۱	سایر مشکلات	۶
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۲۶- نظارت بانک‌ها

درصد	چگونگی نظارت بانک	ردیف
۵۳	کنترل‌های ادواری هنگام تعیین حد اعتبار	۱
۳۰	غیر مستمر	۲
۱۳	بدون نظارت	۳
۴	مستمر	۴
۱۰۰	جمع	

ماخذ: یافته‌های تحقیق

ج- جدولهای ۲۸ تا ۳۱: اطلاعات مربوط به مقررات و ضوابط دولتی و بانکی

جدول ۳۰- نقش اصلاحات در مقررات بانکی

ردیف	نقش اصلاحات در قوانین و مقررات بانکی	درصد
۱	فرقی نکرده است	۶۵
۲	بهبتر شده است	۲۸
۳	بدتر شده است	۷
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۸- نحوه همکاری دستگاههای دولتی

ردیف	نحوه همکاری دستگاههای دولتی برای دریافت تسهیلات	درصد
۱	نیاز به همکاری نبوده است	۴۴
۲	همکاری نداشته است	۴۰
۳	همکاری مناسب بوده است	۱۶
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۲۹- کیفیت مقررات ناظر بر تسهیلات

ردیف	کیفیت مقررات و ضوابط ناظر بر تسهیلات به بخش صنعت و معدن	درصد
۱	پیچیده و مشکل ساز	۸۴
۲	مناسب	۱۶
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

جدول ۳۱- میزان رضایت از تسهیلات

ردیف	میزان رضایت از نحوه اعطای تسهیلات	درصد
۱	کم	۳۰
۲	متوسط	۶۵
۳	زیاد	۵
	جمع	۱۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق